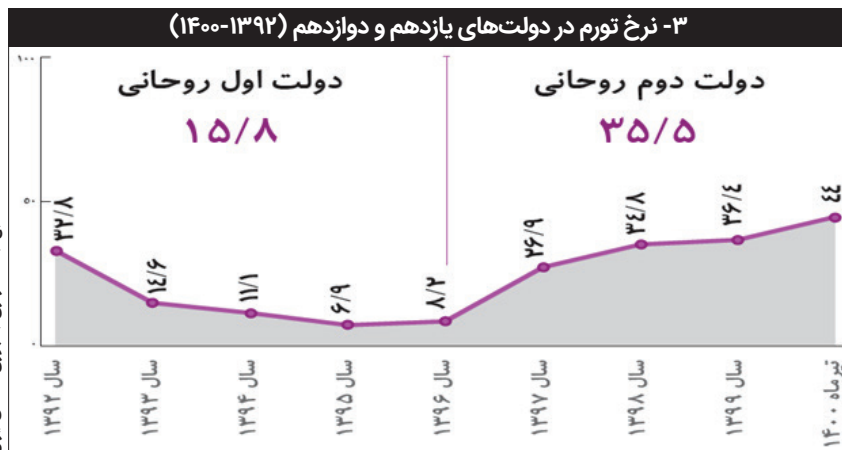

موشکی کشور دریافت کرد این درحالی است که طبق نظر کارشناسان اقتصادی و سیاسی، با تحریم‌ها می‌بایست در سه سطح مقابله کرد؛ در سطح نخست، لغو تحریم‌هاست که از مسیر میز مذاکره و بده بستان بین‌المللی به‌دست می‌آید. مسیر دوم، به دور زدن تحریم‌ها از طریق ایجاد شبکه‌های پوششی و ترستی در سایر کشورها دنبال می‌شود که به نوبه خود دارای هزینه بالایی است. مسیر سوم اما مؤثرترین راه برای مقابله با تحریم‌هاست که بی‌اثرسازی تحریم نام دارد و به معنای سرمایه‌گذاری روی زیرساخت‌های اساسی کشور و تلاش برای تقویت بخش‌های تجاری، صنعتی و تولیدی کشور است که به نوعی نیازمند واردات مواد اولیه، ماشین‌آلات یا برخی قطعات و عناصر از خارج می‌باشد. پس از اجرایی‌سازی توافقنامه برجام در ژانویه سال ۲۰۱۶ بخشی از تحریم‌های امریکا در صنعت نفت، پتروشیمی، صنعت هوایی و تحریم‌های بانک مرکزی برای مدت محدودی کم اثر شد به طوری که رئیس‌جمهور این کشور با ابزار تمدید ۹۰ روزه معافیت‌های تحریمی ایران، ابزار بشدت قدرتمندی علیه اقتصاد ایران در دست داشت. این روند با روی کار آمدن دونالد ترامپ تشدید شد که در نهایت دولت او در روز ۱۲ مه ۲۰۱۸ (اردیبهشت ۱۳۹۷) اعلام کرد که از موافقتنامه برجام خارج می‌شود. همین مسأله سبب شد که با جهش نرخ ارز و کاهش منابع مالی، دولت مجاب به استقراض گسترده از بانک مرکزی شود که باعث رشد پایه پولی و تورم گسترده‌ای شد که سطح عمومی قیمت را بشدت افزایش داد. در جدول زیر، رشد تورم بخوبی به نمایش درآمده است.

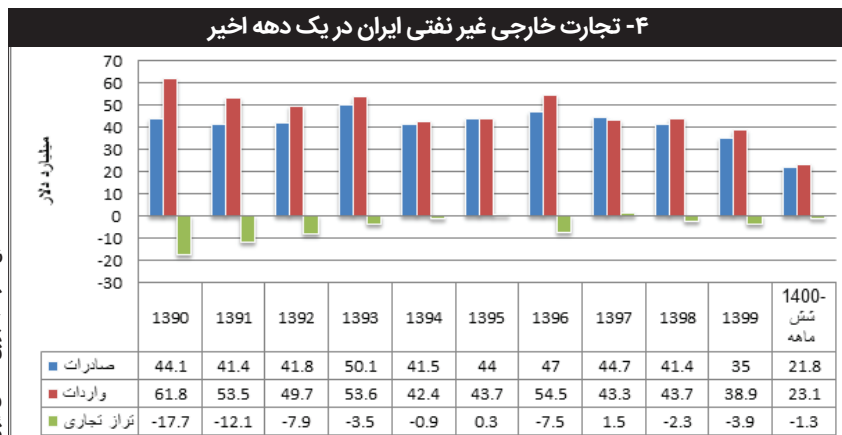
۳- نرخ تورم در دولت‌های یازدهم و دوازدهم (۱۳۹۲-۱۴۰۰) (نمودار ۳)

تورم یکی از شاخص‌هایی است که تغییرات آن را مردم به‌صورت محسوس در زندگی و معیشت خود احساس می‌کنند. دولت روحانی در سال ۹۹ رتبه دوم بالاترین نرخ تورم را پس از دولت هاشمی رفسنجانی در دوره پس از انقلاب به ثبت رساند (صدای بورس، ۱۸ فروردین ۱۴۰۰). شاخصه‌ها و نماگرهای تورم در یک دهه گذشته بیانگر آن است که با تخلیه شدن فشار ارزی روی قیمت‌ها در سال ۹۱ یعنی دور نخست تحریم‌ها علیه اقتصاد ایران در دولت دهم، نرخ تورم رو به کاهش رفت تا جایی که با تثبیت نرخ ارز، تورم در سال ۹۵ تک رقمی شد، اما به مرور با افزایش سطح نقدینگی و نبود تقاضای مؤثر که بتواند این منابع را به سمت بخش‌های مولد و ثروت آفرین هدایت کند با فشار دوباره تحریم فتر فشرده سال‌های قبل پرش کرد و با سیل نقدینگی مانده در بانک‌ها به سونامی تورم تبدیل شد (دانش جعفری، ۱۴۰۰). همان‌طور که در جدول شماره ۳ پیداست، از سال ۹۳ روند نزولی نرخ تورم آغاز شد و در سال ۹۵ به پایین‌ترین سطح خود رسید، اما

منبع: بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

نمودار شماره ۳

منبع: مرکز جمهوری اسلامی ایران

نمودار شماره ۴

عمر کوتاهی داشت و در نهایت در سال ۹۷ و بازگشت مجدد تحریم‌های اقتصادی علیه ایران اوج گرفت. تورم نقطه‌ای خوراکی‌ها و آشامیدنی‌ها در اسفند سال ۹۷ به ۷۳/۲ درصد رسید که در طول این سال‌ها کم نظیر است (بانک مرکزی، ۱۴۰۰). مجدداً در سال ۹۸ به ۱۴/۸ درصد کاهش یافت، اما سیاست‌های پولی و مالی باعث شد که این نرخ در سال ۹۹ به ۶۷ درصد افزایش یابد. این ارقام به وضوح نشان می‌دهد که قدرت خرید و معیشت مردم نزدیک به نصف شده است.

۳-۳ تجارت خارجی

(نمودار ۴) یکی دیگر از شاخصه‌های سنجش قدرت اقتصادی کشورها، حجم و تراز تجارت خارجی است که نشان دهنده نفوذ اقتصادی یک کشور در نظام تجارت جهانی است. همانگونه که قابل مشاهده است، تراز تجاری کشور در یک دهه اخیر به غیر از چند سال، به‌صورت مستمر منفی بوده است. عدم سرمایه‌گذاری صحیح روی تولید داخلی و رقابت‌پذیری آن با تولیدات جهانی سبب نفوذ بسیار محدود ایران در اقتصاد جهانی شده است. نکته حائز اهمیت اینجاست که همین میزان اندک تجارت خارجی بیشتر مربوط به صادرات کالاهای خام و با فناوری بسیار پایین است که ارزش افزوده ویژه‌ای را برای کشور به همراه ندارد. براساس آمارهای موجود، محصولات پتروشیمی، فولاد و سنگ‌های معدنی و محصولات کشاورزی، چیزی در حدود ۸۰ درصد صادرات غیرنفتی کشور را

تشکیل می‌دهند. نکته دیگر اینکه ساختار تجارت خارجی کشور به شکلی طراحی شده است که بشدت در برابر تحریم‌های تجاری و بانکی آسیب‌پذیر است. در هر دو بازه تحریمی در دهه اخیر یعنی میان سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۲ و سال ۱۳۹۷ تا ۱۴۰۰ ساختار تجارت خارجی کشور بشدت منقبض شده است. این واقعیت نشان می‌دهد که دولت‌های گذشته هیچ‌گونه برنامه‌ریزی جدی برای واکنش کردن اقتصاد کشور بویژه بخش تجارت خارجی درمقابل تحریم‌ها انجام ندادند. یکی از جدی‌ترین مسیرها برای محافظت از تجارت خارجی درقبال تحریم‌ها، افزایش سطح مبادلات تجاری با کشورهای همسایه بود که مورد غفلت قرار گرفت. براساس برآوردهای اتاق بازرگانی ایران، میزان صادرات کشور ترکیه به همسایگان ایران در سال ۱۳۹۹ بیش از میزان صادرات ایران به همسایگان آبی و خاکی بوده است که نشان از ضعف برنامه‌ریزی و بی‌توجهی به ظرفیت‌های گسترده تولیدی، ترانزیتی و انرژی کشور درجهت همکاری با همسایگان دارد. (جدول ۱)

جدول شماره ۱ نشان می‌دهد که در نبود سیاست‌گذاری صحیح در راستای تعمیق روابط اقتصادی با همسایگان، عرصه برای رقاباتی همچون ترکیه، چین، امارات و برخی کشورهای اروپایی جهت جایگزینی با ایران در بازار این کشورها فراهم شده است. براساس آمارهای موجود، میزان واردات کشورهای همسایه در سال ۲۰۱۹ بیش از ۱/۱ تریلیون دلار بوده است (سازمان توسعه تجارت، ۱۴۰۰) که

ویژه‌نامه

سالگرد سیزدهمین دوره انتخابات ریاست جمهوری خرداد ۱۴۰۱

۲۵

ایران